

ARHIM. MIHAIL DANILIUC

MAICA DOMNULUI
ÎN CULTUL DIVIN ORTODOX
ȘI ÎN CULTURA ROMÂNĂ
(POEZIA CULTĂ)

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
IAȘI, 2021

Cuprins

Cuvânt înainte	9
Introducere	19
1. Cultul Maicii Domnului în viața Bisericii.	
Istorie, apariție și dezvoltare	29
1.1. Zorii cultului Maicii Domnului	29
1.2. Cultul mariologic în primele secole, manifestat în ritualul euharistic	36
1.3. Extinderea cultului de la ritualul euharistic la celelalte slujbe din biserică	41
1.4. Mariologia în doctrina Bisericii Ortodoxe, după cum reiese din scrierile Sfinților Părinți și din hotărârile sinoadelor ecumenice	44
1.5. Sărbătorile Maicii Domnului, formă concretă de manifestare a cultului marial	54
1.5.1. Nașterea Maicii Domnului	54
1.5.2. Acoperământul Maicii Domnului	61
1.5.3. Aducerea la Templu a Fecioarei Maria	65
1.5.4. Zămislirea Sfintei Fecioare Maria de către Sfânta Ana	71
1.5.5. Soborul Maicii Domnului	75
1.5.6. Bunavestire	79
1.5.7. Izvorul Tămăduirii	85
1.5.8. Punerea cinstului veșmânt al Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea în biserica Vlaherne	87
1.5.9. Adormirea Maicii Domnului	89
1.5.10. Punerea în raclă a cinstului brâu al Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu	107
1.5.11. Alte zile de pomenire	109

2. Maica Domnului în cultul divin ortodox și în spiritualitatea liturgică românească	110
2.1. Maica Domnului în Taina Botezului și a Mirungerii	114
2.2. Maica Domnului în Taina Spovedaniei	119
2.3. Maica Domnului în Taina Cununii	122
2.4. Maica Domnului în Taina Sfântului Maslu	126
2.5. Maica Domnului în Taina Hirotoniei	129
2.6. Maica Domnului în Sfânta Liturghie	132
2.6.1. Prezența Fecioarei Maria în rugăciunile de pregătire, cele de la Proskomidie și în Liturghia catehumenilor	132
2.6.2. Maica Domnului în citirile biblice de la dumnezeiasca Liturghie	138
2.6.3. Axioanele Maicii Domnului. Istorie și evoluție	142
2.6.4. Anafura. Istorie și simbolism	146
3. Maica Domnului în Laudele bisericești	152
3.1. Aspecte mariologice în rânduiala Miezonopticii	153
3.2. Aspecte mariologice în rânduiala Utreniei	157
3.3. Aspecte mariologice în rânduiala Ceasurilor	164
3.3.1. Mariologia Ceasului Întâi	166
3.3.2. Mariologia în Ceasul al Treilea	169
3.3.3. Maica Domnului în rânduiala Ceasului al Șaselea	171
3.3.4. Aspecte mariologice în rânduiala Obedniței	173
3.3.5. Aspecte mariologice în rânduiala Ceasului al IX-lea	177
3.4. Aspecte mariologice în slujba Vecerniei	182
3.5. Maica Domnului în rânduiala Pavecerniței	187
4. Aspecte mariologice în ierurgiile mai importante și în unele slujbe de binecuvântare a vieții omului	195
4.1. Mariologia în rânduiala Sfințirii Marii a apei, la Bobotează	196
4.2. Mariologia în rânduiala Sfeștaniei sau Aghiasma mică	197
4.3. Mariologia în rânduielile legate de sfârșitul vieții pământești a omului	203
5. Maica Domnului în cultura română	215
5.1. Cultura și Biserica	215
5.2. Maica Domnului în cultura română, poezia cultă	222
5.2.1. Ioan Alexandru	233
5.2.2. Valeriu Anania	237
5.2.3. Tudor Arghezi	240

5.2.4. Lucian Blaga	245
5.2.5. Ana Blandiana	248
5.2.6. Dimitrie Bolintineanu	253
5.2.7. Timotei Cipariu	255
5.2.8. George Coșbuc	258
5.2.9. Aron Cotruș	261
5.2.10. Nichifor Crainic	262
5.2.11. Traian Dorz	265
5.2.12. Sfântul Mitropolit Dosoftei	269
5.2.13. Victor Eftimiu	272
5.2.14. Mihai Eminescu	274
5.2.15. Octavian Goga	284
5.2.16. Radu Gyr	287
5.2.17. Bogdan Petriceicu Hasdeu	290
5.2.18. Arhim. Cleopa Ilie	292
5.2.19. Șt. O. Iosif	296
5.2.20. Magda Isanos	299
5.2.21. Cezar Ivănescu	302
5.2.22. Sfântul Antim Ivireanul	304
5.2.23. Zorica Lațcu - Maica Teodosia	307
5.2.24. Adrian Maniu	313
5.2.25. Ileana Mălăncioiu	316
5.2.26. Samuil Micu	318
5.2.27. Vasile Militaru	321
5.2.28. Adrian Păunescu	324
5.2.29. Ion Pillat	326
5.2.30. Sandu Tudor (Alexandru Teodorescu – ieroschimonahul Daniil)	332
5.2.31. Sfântul Ioan Iacob Hozevitul	339
5.2.32. Sfântul Neagoe Basarab Voievodul	342
5.2.33. Cassian Maria Spiridon	346
5.2.34. Zaharia Stancu	348
5.2.35. Nichita Stănescu	351
5.2.36. Ionel Teodoreanu	354
5.2.37. Al. O. Teodoreanu	357
5.2.38. Ianache Văcărescu	360
5.2.39. Alexandru Vlahuță	363
5.2.40. Vasile Voiculescu	366
Concluzii	373
Bibliografie	381

Introducere

Argument

Printr-o privire retrospectivă în istoria de peste două mii de ani a Bisericii noastre, devoalăm rolul și locul ei fundamental în viața umanității în general, dar, cu precădere, în a celor ce cred și mărturisesc „un Domn, o credință și un botez”. Deși a cunoscut neîncetate răstigniri, cât și râvnite învieri, nu contenește să ne ducă la Hristos, aducându-L în același timp pe Cel răstignit și înviat în existența noastră, împlinind, astfel, lucrarea de mântuire a credincioșilor. Conform planului economiei lui Dumnezeu, în cadrul acesteia, unul din locurile cele mai de seamă îl ocupă Fecioara Maria, care L-a născut pe Fiul lui Dumnezeu ca om, „pentru noi și-a noastră mântuire”, după cum mărturisim în Crez.

Deși evangheliile canonice cuprinse în Noul Testament nu sunt și nici nu și-au propus să se constituie în biografii detaliate ale Mântuitorului Hristos și ale Maicii Sale, totuși se remarcă ușor centralitatea lor hristologică, fapt ce explică puținele întâmplări care o au în centru, drept martor sau temă, pe Maica Domnului. Însă, în ciuda prezenței sale discrete – reflectare a smereniei exemplare ce i-a caracterizat întreaga existență pământească –, ea n-a lipsit niciodată din predica Apostolilor și din conștiința Bisericii creștine, chiar dacă taina ei s-a transmis fiilor Bisericii îndeosebi pe calea tradiției orale nescrise.

Sfinții Părinți, inspirați de Duhul Sfânt, au intuit primii importanța răspunsului rostit de Preasfânta Fecioară la Bunavestire: în glăsuirea ei ne regăsim fiecare dintre noi. Fără consimțământul său, dezrobirea din lanțurile morții a neamului omenesc nu s-ar fi putut realiza; „da”-ul rostit de ea constituie „începutul mântuirii noastre și arătarea tainei celei din veac”, după cum ne precizează troparul sărbătorii Bunevestiri.

Maica Domnului a fost prima persoană din lume ajunsă la îndumnezeire, prin Nașterea Mântuitorului Hristos, acceptând planul veșnic al lui Dumnezeu de a-i îndumnezei după har pe oameni. Fecioara Maria reprezintă o adevărată dogmă vie, fiind Maica Celui Care a desăvârșit Revelația și a întemeiat Biserica. Pentru nenumăratele ei merite în planul de mântuire

al omenirii, Biserica i-a acordat o importanță deosebită în cadrul exprimărilor dogmatice, în scrierile teologice, în iconografie, dar și în cultul divin ortodox.

Lucrarea Maica Domnului în cultul divin ortodox românesc și în cultura română (poezia cultă) își propune să evidențieze locul rugăciunii adresate Maicii Domnului în viața liturgică a Bisericii, dar și reverberațiile cultului Fecioarei Maria în istoria literaturii române, manifestate în creații poetice. Numărul și frecvența comemorărilor Sfintei Fecioare, marea varietate de laude consemnate de iconografie reliefează prezența constantă a Maicii lui Hristos în cultul divin ortodox, în general, și în cel românesc, în special. Nu putem vorbi despre existența Bisericii, ca adunare a celor ce cred și-L mărturisesc pe Hristos, Cel răstignit și înviat, dar nici despre primele forme de manifestare culturală a acestei credințe, fără să amintim de evlaviază și prezența specială a Maicii Domnului, chiar în formele primare ale vieții liturgice a Bisericii, accentuând faptul că mădularele vii ale trupului tainic al lui Hristos nu au uitat-o nicidecum pe Sfânta Fecioară Maria. Alături de Mântuitorul Hristos, ea a fost nelipsită în sfintele biserici, în rânduiala liturgică, în iconografie, în scrierile patristice, dar și în rugăciunile particulare ale celor ce cred în dumnezeirea Fiul ei, Hristos Dumnezeu.

Prezența constantă a cultului Maicii Domnului în slujbele Bisericii a avut firește reverberații și în viața de zi cu zi a ortodocșilor români, așezată sub protejarea ei. Recunoștința lor față de mult iubită Maică s-a concretizat nu doar în purtarea ei neconținută în sufletele lor, ci și în minunatele creații artistice închinată acesteia. Maica Domnului a fost proslăvită în atâtea compoziții muzicale, în pictură, în sculptură, în opere de artă, în creații populare sau în literatura cultă, încât nu există domeniu în care românii să nu fi manifestat cea mai profundă expresie a creativității umane, invocând-o.

Obiectivele lucrării și metodele științifice folosite în elaborarea ei

Obiective

A scrie sau a vorbi despre „Cea mai presus decât cerurile” constituie o temă de mare complexitate și o adevărată provocare. Chiar dacă pare un demers anevoios, totuși, animat de nesfârșita recunoștință și dragoste pen-

tru Maica Domnului, am alcătuit lucrarea de față având ca scop principal evidențierea locului și rolului Născătoarei de Dumnezeu în viața culturală a Bisericii lui Hristos din România, dar și în cea culturală a poporului nostru, ținând cont de faptul că evlavia pentru Preasfânta Fecioară nu apare doar ca o trăsătură a clerului, ci și a laicatului românesc. În chip deosebit, Născătoarea de Dumnezeu ocupă un loc special și în preocupările liturgice și teologice ale cinului monahal din țara noastră. Acest lucru l-am sesizat îndeosebi de când am intrat în monahism. Evlavia și dragostea față de Împărăteasa Cerurilor sunt la fel de puternice ca și în lumea laică, poate chiar mai stăruitoare, contopindu-se într-o tainică și intensă legătură spirituală: monahii își leagă viața și mântuirea de Maica Preacurată, iar ea le veghează drumul către Împărăția Cerurilor.

În elaborarea prezentei cercetări am urmărit atingerea parțială a aspectelor dogmatice și istorice, acordând un spațiu generos aspectelor liturgice. Unul dintre obiectivele noastre l-a reprezentat întocmirea unei sinteze a apariției și dezvoltării cultului mariologic în existența Bisericii, accentuând felul în care au luat naștere sărbătorile închinat Maicii Domnului. Un alt obiectiv vizează apariția și dezvoltarea cultului mariologic în spiritualitatea liturgică românească și modul concret de proslăvire a Maicii Domnului, așa cum reiese din rânduiala slujbelor oficiate în Biserica Ortodoxă Română.

În fine, o ultimă problemă abordată este aceea a modului în care cultul mariologic se regăsește nu doar în viața culturală a Bisericii noastre strămoșești, ci și în cea culturală a poporului român, încercând să evidențiem că prezența Maicii Domnului în poezia cultă reprezintă o reverberație a credinței nutrite de veacuri pentru Născătoarea de Dumnezeu.

Metode de lucru

Termenul de *metodă* are înțelesul de *cale* sau *drum* către realizarea unui anume țel. Constituirea științifică a unei metode și eficacitatea sa sunt date de proiecția aspectelor sau realităților investigate. Sursa fiecărei metode se află în realitatea obiectivă, ca rezultat al cunoașterii acesteia. Studiul propus în prezentul proiect presupune utilizarea mai multor metode de cercetare:

- *metoda istorică*, presupune examinarea a trei componente:

- *heuristica sau identificarea izvoarelor* – formularea problematicei în raport cu cercetarea istorică;
- *critica sau dialogul dintre istorie și izvoare* – are în vedere autenticitatea surselor, perioada în care au fost alcătuite și veridicitatea lor;
- *interpretarea* – se referă la analiza izvoarelor, într-o succesiune istorică, în direcția construirii unui raționament.

Am folosit metoda istorică, în cele trei aspecte, în capitolul I, unde am abordat istoricul cultului mariologic și evoluția lui. De asemenea, am utilizat aceeași metodă și la evidențierea legăturii dintre cultul marial primar și cel contemporan din Biserica Ortodoxă Română.

- *metoda comparativă* se utilizează pentru o evaluare cât mai obiectivă, comparația reprezentând motorul cunoașterii. Pe baza comparațiilor se pot alcătui asemănări ori deosebiri, se întocmesc ipoteze sau teorii. Metoda permite formularea unor indici comparativi care să reliefeze anumite aspecte vizate. În studiul de față, am comparat cultul mariologic din primele veacuri cu cel de astăzi;

- *analiza sistemică a documentelor* – acestea vor fi sistematizate, din punctul de vedere al analizei, după: vechime, destinatar, grad de accesibilitate. În principal, metoda va fi necesară în cazul unor texte patristice și liturgice invocate în sprijinul ipotezelor de lucru propuse;

- *metoda genetică-regresivă* – face trimiteri la o stare de lucruri existentă anterior, permițând o cunoaștere temeinică a unui eveniment istoric. Ea devine aplicabilă acolo unde lipsa de documente poate fi suplinită prin deducții pe seama documentelor anterioare. Este metoda care încearcă să identifice cauza inițială a faptului generator. Această metodă am folosit-o la elucidarea modului de apariție a cultului marial pe teritoriul patriei noastre în primele veacuri după Hristos, în lipsa unor documente concrete.

- *metoda filologică sau lexicală* – presupune stabilirea unor realități pe baza datelor lingvistice. Am recurs la ea spre a putea avea acces la unele studii scrise în limbile engleză, franceză, rusă, greacă, privind cultul marial în unele tradiții locale;

- *metoda geografică sau cartografică* – am utilizat-o îndeosebi în contextul identificării apariției și dezvoltării cultului marial în spațiul geografic românesc, evidențiind o serie de caracteristici naționale;

- *analiza literaturii de specialitate* – constituie un pas important în realizarea cercetării propuse. Prospectarea literaturii de specialitate cu privire la cultul marial în viața liturgică a Bisericii Ortodoxe Române devolează nivelul la care se află cercetarea și punctul de plecare al prezentei lucrări.

Stadiul actual al cercetării

Despre viața Maicii Domnului și prezența ei în cult s-a scris mult. Numeroși dogmaști, istorici, liturgiști au dedicat mariologiei ortodoxe spații largi, evidențiind locul și rolul cultului marial în Biserica răsăriteană¹. În Ortodoxie, mariologia nu reprezintă un capitol de sine stătător; ea este nedespărțită de învățătura creștină în ansamblul ei, și mai cu seamă, de hristologie. Majoritatea autorilor au tratat aceste aspecte împreună, însă există și lucrări dedicate doar prezenței Maicii Domnului în teologia și viața

¹ *Viața Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria*, traducere din limba engleză de Monahia Theodora VIDESCU și Constantin FĂDUR, Ed. Doxologia, Iași, 2013; *Trei vieți bizantine ale Maicii Domnului*, de Epifanie Monahul, Simion Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, traducere și postfață de diac. Ioan Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2007; *Viața Maicii Domnului*, de Arhim. Vasilios BACIOIANIS, traducere din greacă de Anca CURELARU, Ed. Cartea Ortodoxă, București, 2007; *Preasfântă Fecioară Maria* de Pr. Prof. Alexander SCHMEMANN, Ed. Basilica, București, 2014; † VISARION Episcopul Tulcii, *Învățătura mariologică a Sfântului Nicolae Cabasila în spiritualitatea ortodoxă a sec. al XIV-lea*, Ed. Basilica, București, 2012; Pr. Adrian Lucian DINU, *Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți*, Ed. Doxologia, Iași, 2009; Monahul TEOCLIT DIONISIATUL, *Maica Domnului în teologia și inmografia Sfinților Părinți*, Ed. Bizantină, București, 2002; Pr. Adrian DINU, *Fecioara Maria, prototip al vieții duhovnicești - tâlcuire a operei Sfântului Irineu de Lyon*, Ed. Trinitas, Iași, 2008; Diac. Ioan Ică Jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIX: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008; KNAZEV Alexis, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere din limba franceză de Lucreția Maria VASILESCU, București, Ed. Humanitas, 1998; ȚEPELEA Marius, *Mariologia primelor trei secole*, Ed. Ermia, Deva, 2004; ȚEPELEA Marius, *Mariologia primelor trei secole*, Ed. Ermia, Deva, 2004; Prof. Vasile LOICHIȚA, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, Cernăuți, 1937; Monahia Semfora GAFTON, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, Ed. Sophia, București, 1998; Pr. Prof. Vasile MIHOC, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Ed. Christiana, București, 1996; Pr. Michel LAROCHE, *Maica Domnului în trăirea duhovnicească a Bisericii Ortodoxe*, traducere din limba franceză de Dora MEZDREA, Ed. Sophia, București, 2004.

liturgică a Bisericii Răsăritene². Tema mariologiei i-a preocupat și pe profesorii de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași, care au scris și publicat numeroase studii³.

² Pr. Prof. Ene BRANIȘTE, „Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare”, în *Ortodoxia*, anul XXXII, nr. 3, iulie-septembrie, 1980; †Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă”, în *Biserica Ortodoxă Română*, XCVI, 1978, nr. 9-10, p. 115; † CALINIC BOTOȘĂNEANUL, *Paraclisul Maicii Domnului, o scrisoare de pocăință a sufletului*, Ed. Pars Pro Toto, Iași, 2013; Pr. Dr. N.C. BUZESCU, „Panaghia Theotokos, în imnologia Mineiilor”, în *Ortodoxia*, XXXII (1980), nr. 3, p. 553; *Idem*, „Teotokos și hristologie în canoanele, stihirile, dogmaticile și troparele Octoihului Mare”, în *Ortodoxia*, XXIX(1977), nr. 1, pp. 20-46; Prof. Dr. I. BELU, *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebeș, 1941; Pr. Ilarion FELEA, „Maica Domnului în lumina imnelor liturgice”, în *Revista Teologică*, XXXIII (1943), nr. 1-2, pp. 125-128; Prof. Cornel RĂDULESCU, „Primele traduceri românești ale cărților de ritual”, în *Glasul Bisericii* XXXIV (1975), nr. 3-4, pp. 340-354; V. GHEORGHIU, „Bunavestire”, în *Candela*, nr. 24, 1923, nr. 1-2, p. 46; Pr. Prof. Ioasaf GANEA, „Învățătură despre Maica Domnului”, în *Biserica Ortodoxă Română*, XCVIII, 1980, nr. 9-10; Mgr. C. PÎRVU, „Temeiurile ortodoxe ale cultului Maicii Domnului”, în *Studii Teologice*, VI, 1954, pp. 188-218; Pr. Gh. TILEA, „Maica Domnului după cărțile noastre de cult”, în *Glasul Bisericii*, XXIX, 1971, nr. 1-2, pp. 80-93; Pr. C. GALERIU, „Maica Domnului Povățuitoare”, în *Ortodoxia*, XXXII, 1980, nr. 3 pp. 154-168; Diacon Gheorghe BĂBUȚ, *Maica Domnului ocrotitoarea României*, Ed. Pelerinul Român, Oradea, 1994; Pr. Dr. Ion BÎRNEA, *Preacinstirea Maicii Domnului oglindită în cântările Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova 2010.

³ Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, „Învățătura despre Maica Domnului și reflectarea ei în cultul și iconografia ortodoxă”, în *Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»*, Iași, Teologie, 1997–1998, pp. 57–78; Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, „Cultul Maicii Domnului în Catolicism și Ortodoxie – studiu comparativ”, în *Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»*, Iași, II, Teologie, (1993-1994), pp. 245–261; Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, „Hristocentrismul sărbătorilor mariologice”, în *Teologie și Viață*, XII(LXXIX), 2003, nr. 7-12; Pr. Prof. Dr. Petre SEMEN, „Despre Maica Domnului”, în *Mitropolia Olteniei*, an XI, nr. 4 iulie-august, 1988; Prof. Dr. Carmen BOLOCAN, „Marile sărbători creștine – argument filologic și teologic al vechimii creștinismului românesc”, în vol. *Conservarea și restaurarea Patrimoniului cultural*, vol. 4, Editura Trinitas, 2001, pp. 260-288; Pr. Adrian DINU, „Fecioara Maria și Biserica”, în *Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, vol. V, sub redacția Prof. Univ. Dr. Ing. Cornelii ONISCU, CP III Drd. Nicoleta VORNICU, Trinitas, 2003, pp. 272-283; *Idem*, „Sfânta Fecioară Maria în imnele Sfântului Efrem Sirul”, în *Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»*, Iași, Teologie, tom II (1993-1994), Iași, pp. 75-91; *Idem*, „Cultul și sărbătorile Maicii Domnului în epoca patristică”, în *Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»*, Iași, Teologie, tom VI (2001), pp. 149-162; Diac. Cătălin Vatamanu, „Maica Domnului în Taina Sfântului Maslu”, în *Lumină Lină (Gracious Light)*, Revistă de

Dacă acestor clasice teme teologia românească și cea occidentală le-au acordat spații generoase, referitor la subiectul inedit ce ne-am propus a-l dezvolta, *Maica Domnului în cultura română (poezia cultă)*, există lucrări care au abordat problematica doar tangențial. După anul 1990 s-au publicat mai multe antologii de poezie românească religioasă⁴, criticii sau editorii lor reliefând aspecte generale privind legătura dintre rugăciune și poezie, dar nu s-au făcut studii care să pună în lumină poezia mariologică și modul poezilor noștri de a se raporta la Maica Domnului.

Cuprinsul lucrării

Spre a răspunde cerințelor propuse în obiectivele prezentei teme de cercetare, am structurat cuprinsul acesteia în cinci capitole, fiecare conținând mai multe subcapitole, în funcție de complexitatea subiectului, precedate de o introducere și urmate de concluzii. Introducerea cuprinde un argument privind importanța și actualitatea temei pentru Teologia Liturgică, dar și pentru viața bisericească în general, apoi obiectivele lucrării și metodele științifice folosite, stadiul actual al cercetării în domeniul propus, precum și expunerea sistematică a cuprinsului lucrării.

spiritualitate și cultură românească, Romanian Institute of Orthodox Theology and Spirituality, New York, an VIII (2003), nr. 3, pp. 17-24.

⁴ *Poezie română religioasă, Antologie, prefață și note biobibliografice* de Florentin POPESCU, Ed. Coresi, București, 2002; *Spre Tine, Doamne*, antologie de poezie religioasă îngrijită de Preot Nicolae STATE-BURLUȘI, Ed. Antim Ivireanul, Râmnicu Vâlcea, 2012; *1700 de ani de poezie religioasă*, antologie, prefață, note, bibliografie de Mircea CROITORU, Editura Ager, București, 2003; *Poeziile creștinilor români*, antologie și cuvânt înainte de Mircea CIOBANU, Ed. „Casa Școalelor”, București, 1994; Irina NICOLAESCU, Sergiu I. NICOLAESCU, *Rugăciunile poezilor*, Antologie de poezie religioasă românească, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Pitești, 2002; *Poezie creștină românească*, ediție îngrijită de Magda URSACHE și Petru URSACHE, Editura Institutul European, Iași, 1996; *Din adâncimi de suflet, Doamne – Ruga poezilor*, Antologie de poezie creștină, ediție îngrijită de Nicolae CIUDIN și Aurelia CIUDIN, Ed. Helios, Iași, 1995; *Duh și slovă*, ediție îngrijită de Magda URSACHE și Petru URSACHE, Editura Junimea, Iași, 2002; *Poezia religioasă românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003; Ioan DRAGOTĂ, *În numele credinței*, Editura Ornella Studio Design, Timișoara, 2010; Mihai EMINESCU, *Poezii și articole religioase*, antologie de Ion BUZAȘI, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2006.

Primul capitol, intitulat „Cultul Maicii Domnului în viața bisericii. Istoria apariției și dezvoltării cultului mariologic”, cuprinde cinci subcapitole, unde am prezentat aspecte generale privind apariția cultului mariologic și modul lui de manifestare în primele trei secole, cu precădere în ritualul euharistic, și câteva idei referitoare la extinderea cultului marial de la ritualul euharistic la celelalte slujbe din biserică.

După aceasta, am abordat o problemă de maximă importanță: disputele dogmatice privind cultul Maicii Domnului în Biserica primară. Trebuie să precizăm că Biserica nu a considerat necesară, nici în vechime și nici astăzi, sistematizarea învățăturii de credință după modelul curentelor filosofice antice, întrucât scopul Creștinismului este propovăduirea și trăirea după modelul desăvârșit, Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei. De aceea, Sfânta Biserică și-a definit doctrina pe măsură ce se vedea atacată de erezii, prilej cu care nu se limita doar la trasarea liniilor adevăratei învățături, ci de fiecare dată urmărea să facă văzut Duhul învățăturilor, iar nu doar învățăturile, ajutându-ne să deosebim adevărul de exagerare, urmând linia Sfinților Părinți și păstrând Duhul Care i-a inspirat în scrierile lor pentru apărarea Adevărului.

Un subiect important îl reprezintă analiza apariției sărbătorilor mariale: ca la ceilalți sfinți, cinstirea Maicii Domnului în cultul public al Bisericii s-a manifestat, încă de la început, prin multiple forme sau modalități de expresie; dintre ele, cea dintâi ca importanță este instituirea de sărbători sau zile anumite din cursul anului bisericesc consacrate pomenirii și cinstirii ei deosebite.

Capitolul al II-lea, intitulat „Maica Domnului în cultul divin ortodox și în spiritualitatea liturgică românească”, cuprinde șase subcapitole având ca temă principală, apariția și dezvoltarea cultului mariologic în spațiul românesc și modul concret al prezenței Maicii Domnului în cultul divin public al Bisericii Ortodoxe Române astăzi; subcapitolele detaliază subiectul după cum urmează: „Maica Domnului în Sfintele Taine”, „Maica Domnului în Sfânta Liturghie”.

Capitolul al III-lea, intitulat „Maica Domnului în laudele bisericești”, are ca subiect central reflectarea cultului marial în cultul divin ortodox zilnic, așa cum reiese din rânduiala Bisericii Ortodoxe Române astăzi.

Cel de-al IV-lea capitol al tezei, „Aspecte mariologice în ierurgiile mai importante și în unele slujbe de binecuvântare a vieții omului”, cuprinde

trei subcapitole în care prezentăm cum se reflectă cultul marial în rânduiala Sfințirii Mari a apei, la Bobotează, în cea a Sfeștaniei sau Aghesmei mici și în rânduielele legate de sfârșitul existenței pământești a omului.

Ultimul capitol, al V-lea, numit „Maica Domnului în cultura română (poezia cultă)”, cuprinde două subcapitole: „Biserica și cultura”, unde am expus câteva considerații generale despre Biserică și cultură, despre cult și cultură, efectuând o sumară radiografie a relației dintre Biserică și cultură în contextul lumii contemporane; în subcapitolul al doilea am prezentat tema „Maica Domnului în cultura română”, oprindu-ne la o latură a ei, poezia cultă. În cadrul acestui subcapitol am abordat operele poetice a 40 de scriitori români închinat Maicii Domnului, precedate de un argument referitor la selecția textelor, din multitudinea celor consultate.

Sfârșitul lucrării este dedicat concluziilor, sintetizând chestiunile legate de apariția și dezvoltarea cultului mariologic în spațiul liturgic românesc și modul concret cum se prezintă el astăzi în rânduiala Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, concluziile privesc și extinderea evlaviei față de Fecioara Maria din biserică în viața de zi cu zi a românilor, regăsindu-se nu doar în simțirea și trăirea lor, ci și în cultura română, respectiv în poezia cultă.